

Anmeldelse

Søren Kolstrup, *Slaget på Grønttorvet*, Aarhus Universitetsforlag, 2024.

Hvis vi vil forstå, hvor den danske universelle velfærdsstat med de udvidede og lige sociale rettigheder til borgerne stammer fra, er det nyttigt at skruetiden tilbage til 13. november 1918 og Slaget på Grønttorvet. Her og i flere dage efter demonstrerede utilfredse arbejdere over dårlige arbejdsvilkår og generel social uretfærdighed, hvilket endte i voldelige kampe med politiet. Arbejdernes vilje til at formulere deres krav i de stærkest mulige vendinger og lægge deres kroppe bag afstedkom en revolutionsfrygt i regeringen og statsapparatet, herunder Socialdemokratiet og daværende kontrolminister Thorvald Stauning. Af den grund blev det særligt Socialdemokratiets og regeringspartneren Det Radikale Venstres projekt i 1920'erne og videre frem at imødekomme arbejderbevægelsens krav om bedre forhold for arbejderne, fx ved indførelsen af en ottetimers arbejdsdag og afskaffelsen af korporlig afstraffelse og skudsmålsbog for tyende. Demonstrationerne katalyserede også nye sociale bevægelser, som senere presede på for større ligestilling mellem kønnene og social- og boligreformer. Det er argumentet i Søren Kolstrups korte og præcise, men også vældigt perspektivudvidende bidrag til Aarhus Universitetsforlags serie *100 danmarkshistorier*.

Typisk for bogserien bliver vi som læsere katapulteret ind i den empiriske sammenhæng på de første sider. Kolstrup præsenterer Grønttorvet (i dag Israels Plads) som fysisk arena, demonstranterne og deres personlige historier, men også toppolitikerne og deres syn på sagerne. Formatet foreskriver, at læserne skal kunne fornemme historien tæt på og samtidig sætte den ind i en større sammenhæng. Vi bevæger os derfor umærkeligt fra gadeniveau på Grønttorvet over regeringens og Socialdemokratiets ideologiske og strategiske overvejelser til den mere abstrakte, internationale baggrund, hvor de igangværende revolutioner i Tyskland og Rusland lurede.

Efter første kapitels situationsbeskrivelser følger et kapitel, der forsøger at anspore til en forklaring på begivenhederne i november 1918 og den efterfølgende udvidelse af sociale rettigheder. Langt det meste centrerer sig om første verdenskrig og dens afledte konsekvenser. Vreden hos arbejderne, der så hvordan de store kapitalejere, de såkaldte gullaschbaroner, udnyttede Danmarks neutralitet til at blive endnu rigere ved at sælge fødevarer til tyskerne. Stormen på Børsen i januar 1918, som var en direkte udløber af den vrede. Socialdemokratiets og fagforeningernes opslutning om en reformorienteret, parlamentarisk vej til at opnå politiske indrømmelser til gavn for arbejderne. Og konflikten med en

gryende bevægelse af syndikalister, der mente, at indrømmelserne til arbejderne kun kunne komme gennem sabotage og spontane strejker, ja det var måske ligefrem nødvendigt med en voldelig revolution.

Tredje kapitel beskriver i detaljer, hvilke følger demonstrationerne i november 1918 fik. Udover ottetimersreglen og reformen af tyendeloven som de åbenlyse trofæer for arbejderbevægelsen peger Kolstrup her på flere, mere oversete, men ikke mindre vigtige bedrifter såsom jordreformen i 1919, der udlagde godsejerjord til husmandssteder, fødslen af idéen om almene boliger og ikke mindst fødslen af kvindesagsbevægelser, der nok kun oplevede en kort sommer i 1919, men også lagde grunden til efterkrigstidens rødstrømper.

Fjerde og sidste kapitel handler om arven fra disse reformer og bevægelser, og hvordan kampen mellem Socialdemokratiet og fagforeningerne på den ene side og syndikalisterne på den anden skal fortolkes. Hvem var egentlig ansvarlig for de dramatiske politiske og sociale udviklinger? Var det godt, at syndikalisterne truede med revolution og anvendte de midler, det store flertal af arbejdere så ned på som bøllemetoder? Eller var det tværtimod på trods af syndikalisterne og på grund af socialdemokraters og fagforeningsbossers villighed til kompromis med bønder og konservative kræfter, at der faktisk kom forbedringer for arbejderne? Kolstrup bokser med disse spørgsmål ved at give et historiografisk overblik. Vi får udrett, hvordan forskere som Fridlev Skrubbeltrang og Erik Rasmussen oprindeligt tillagde den mere reformorienterede strategi meget af fortjenesten og betonedde den kontinuerlige udvikling i arbejderbevægelsen og civilsamfundet fra sidst i 1800-tallet som dybereliggende årsager. Dernæst viser Kolstrup os, hvordan senere bidrag fra fx Curt Sørensen og Lisa Bang var helt anderledes venligt stemte over for syndikalisternes indflydelse. Kolstrup rammesætter til sidst bogen som en konflikt og debat mellem Socialdemokratiet og den omgivende arbejderbevægelse ved at sammenligne 1. maj-taler fra starten af 1900-tallet til nutidige under statsminister Helle Thorning-Schmidt og Mette Frederiksen. Budskabet er, at det tætte samarbejde mellem Socialdemokratiet og fagforeningerne fra tiden omkring 1918 nok er væk for bestandigt.

Bogen er klart anbefalelsesværdig for læsere, der er almindeligt interesserede i det 20. århundredes danmarkshistorie og arbejderbevægelsens historie specifikt, men måske særligt for dem, der mangler overblikket over, hvilken rolle arbejderbevægelsen spillede for den tidlige velfærdsstatsudvikling. Derudover klarer Kolstrup i fin stil at formidle kompliceret samfundsvidenskabelig og historisk forskning til et bredere publikum. Det er en letfordøjelig fornøjelse at læse bogen med dens store bogstaver og venstreskæve layout. Kolstrup præsenterer også debatterne om syndikalisters, socialdemokraters og fagforeningers relative bidrag på balanceret vis og er ganske præcis i sin karakteristik af ar-

bejderbevægelsen som altovervejende reformorienteret i Danmark modsat fx i Norge, Rusland og delvist Tyskland.

Jeg kunne dog alligevel have ønsket mig et stærkere og mere systematisk forsøg på at udlægge årsagerne til socialreformerne i 1920'erne. Kolstrup gør anstrøg til en dybere analyse, men forbliver fokuseret på krigen som forklaring. Forskningen i den danske case, og især når den sammenlignes med resten af Skandinavien og Tyskland og Frankrig, som oplevede anderledes konfliktfyldte konfrontationer og mindre succesfulde velfærdsstater, peger klart på, at socialreformerne havde dybere rødder i 1800-tallets civilsamfund og partidannelser og deres relationer til embedsværket (Andersen, 2025). Det voldelige slag på Grønttorvet var en undtagelse fra den ellers gennemgående tendens til et fredeligt civilsamfund, der gennem foreninger og partier fik sat sager på den politiske dagsorden og ad den vej fik udvidet rettigheder (Andersen, 2021). I det perspektiv kunne man have betonet, at Socialdemokratiet allerede i 1888 vedtog et principprogram, hvorefter parlamentarisme blev anset som eneste legitime vej til indflydelse (Bryld, 1992). Og man kunne så have vist den lige linje herfra til Staunings afvisning af syndikalisterne i 1918, reformerne i 1920'erne og ikke mindst Kanslergadeforliget i 1933, som om noget illustrerer styrken ved arbejderbevægelsens reformorienterede kurs med henblik på at etablere og konsolidere en velfærdsstat (Krake, 2020; Cornell, Møller og Skaaning, 2021). Derfor havde det måske også været mere oplagt i bogens slutning at diskutere Enhedslistens nylige opgør med revolutionære kræfter på en ekstraordinær generalforsamling i december 2024 frem for Socialdemokratiets og fagforeningernes skilsmisse, som jo ellers netop stod på samme side i 1918. Af nutidige fænomener er den godt hundrede år gamle konflikt mellem syndikalister og reformvenlige socialister bedre egnet til at forstå Enhedslistens indre kampe.

Slaget på Grønttorvet mangler med andre ord at give et bud på en forklaring af velfærdsstatens udvikling og en mere oplagt perspektivering ind i nutiden. Til gengæld bliver vi meget klogere på de dynamikker i klassekampen, som formede velfærdsstaten, og hvilken historie Socialdemokratiet i dag står på ryggen af.

Litteratur

Andersen, David (2021). Democratization and violent conflict: Is there a Scandinavian exception? *Scandinavian Political Studies* 44 (1): 1-12.

Andersen, David (2025). *Democratization in the Nordic world*. University of Wisconsin Press. Under udgivelse.

Bryld, Claus (1992). *Den demokratiske socialismes gennembrudsår*. Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, s. 41-49, 75-98, 133-149.

Cornell, Agnes, Jørgen Møller og Svend-Erik Skaaning (2021). *Democratic stability in an age of crisis*. Oxford University Press.

Krake, Kristina (2020). Reconsidering the crisis agreements of the 1930s: The defence of democracy in a comparative Scandinavian perspective. *Contemporary European History* 29: 1-15.

David Andersen
Institut for Statskundskab
Aarhus BSS, Aarhus Universitet